

Natuur Nabij IVN Eemland

april 2025

ivn natuur
educatie

Het nieuwe natuurgebied langs de A.P Hilhorstweg in Soest, de Melksteeg, is volop in aanleg. Vorig jaar is het noordelijkste deel tot aan de Eem gereedgekomen, nu wordt er volop gewerkt aan het zuidelijke deel. Foto PvD

Agenda

- **Zaterdag 5 april**, **vogeltelling** op de Westdijk in Bunschoten-Spakenburg, bij het elektrische gemaal, 09.00-10.00 uur. Elke eerste zaterdag van de maand.
- **Zondag 13 april**, **weidevogeltocht** op de fiets, start 10.00 uur tegenover het Oude Raadhuis, Wakkerendijk 30 Eemnes. Tocht duurt 2,5 uur en is 20 km. Opgeven op www.ivn-eemland.nl. Zie pagina 9.
- **Zondag 13 april**, **Running 4 Climate biodiversiteitsloop**, start 09.00 uur bij Oude Kerk, Neerweg Soest, Geef je op bij info@running4climate.nl. Zie pagina 15.
- **Zaterdag 19 april**, **eerste open dag kwekerij** tegenover Paleis Soestdijk, Amsterdamsestraatweg, Baarn, 11.00-16.00 uur. Om 12.00 uur en 14.00 uur **rondleiding**. Ook 17 mei, 8 juni, 5 juli, 13 juli, 19 juli, 26 juli, 3 aug, 9 aug, 16 aug, 23 aug, 31 aug, 6 sept, 13 sept, 18 okt (let op, wisselend op za en zo)
- **Donderdag 24 april**, **extra ALV** voor definitief vaststellen statuten, plus natuurlezing, 20.00 uur, Museum Soest, Steenhoffstraat 46, Soest. Zie pagina 2.
- **Zaterdag 26 april**, **Koningsdag**, **IVN-fietsroute** af te halen bij molen De Windhond aan de Molenstraat in Soest, 10.30-11.30 uur. Wilt u hem alvast digitaal, mail secretaris@ivn-eemland.nl, dan krijgt u hem de dag daarvoor doorgestuurd. Zie pagina 4.
- **Zaterdag 3 mei**, **vogeltelling** op de Westdijk in Bunschoten-Spakenburg, bij het elektrische gemaal, 09.00-10.00 uur.
- **Zaterdag 21 juni**, **ontmoetingmiddag voor alle leden en donateurs** op Eyckendal, Jachthuislaan 66 (hoek Koningsweg), 16.00-19.00 uur. Geef je t.z.t. op op www.ivn-eemland.nl

Welkom op onze ALV op 24 april over nieuwe statuten!

Bestuur

- **Alle leden en donateurs** zijn van harte welkom op onze Algemene Ledenvergadering van donderdag 24 april in Museum Soest. Om 20.00 uur beginnen we met de vergadering, vanaf 19.45 uur is het museum open. Het museum ligt aan de Steenhoffstraat 46 in Soest. Komt u met de auto, parkeer dan op het Kerkplein voor de Petrus en Pauluskerk in Soest, daarvandaan is het maar een minuutje lopen.
- Op de agenda voor deze avond staat het vaststellen van **nieuwe statuten**. Op onze laatste ALV van 20 maart konden we die niet vaststellen, omdat er geen quorum was. De statuten schrijven voor dat statuten alleen kunnen worden vastgesteld als tweederde van het aantal leden aanwezig is. Omdat dat niet het geval was, moest het bestuur een tweede ALV uitschrijven.
- Om het niet alleen bij het vaststellen van statuten te laten, hebben we **Tim de Wolf**, coördinator van de werkgroep padden, bereid gevonden iets te vertellen en te laten zien over **de paddenred-actie van deze winter**. Tot nog toe (eind maart) zijn er al 1150 padden overgezet, dat is al ruim meer dan vorig jaar.

Foto Jelger Herder

Statuten

- De statuten in de huidige vorm zijn zwaar verouderd. Volgens de Wet Bestuur en Toezicht Rechtspersonen moeten voor 2026 de statuten zijn aangepast aan die wet. Voor de lezer is het wellicht vooral interessant om te weten wat eigenlijk het doel is van het IVN Eemland. Die zijn in vier ambitieuze doelen verdeeld. Momenteel richten wij ons vooral op punt 1, de educatie, maar het bestuur zou het toejuichen als er ook mensen bereid zijn zich in te zetten voor de punten 1 b, c en d.

<p>Doel.</p> <p><u>Artikel 3</u></p> <p>1. De vereniging stelt zich ten doel binnen haar werkgebied:</p> <ol style="list-style-type: none">a. activiteiten te ondernemen op het gebied van natuurbeleving, natuureducatie, duurzaamheid en natuurbeheer;b. te bevorderen dat overheidsbestuurders gemotiveerd kunnen opkomen voor behoud en verbetering van de kwaliteit van de natuur en een duurzame leefomgeving;c. daadwerkelijk mee te werken aan de bescherming van de natuur, het landschap en een duurzame leefomgeving op lokaal, regionaal en landelijk niveau inclusief het voeren van procedures en/of het indienen van bezwaarschriften tegen overheden;d. verenigingen, stichtingen of anderen die werkzaam zijn op het gebied van natuur-, landschapsbescherming of duurzaamheid te adviseren, te ondersteunen of ermee samen te werken, <p>alles in de ruimste zin, daaronder begrepen alle handelingen en activiteiten welke met het vorenstaande direct of indirect enig verband houden, die aan het doel bevorderlijk kunnen zijn.</p> <p>2. De vereniging mag geen winst onder haar leden verdelen.</p> <p>3. De vereniging zal haar doelstellingen realiseren binnen de wet- en regelgeving met betrekking tot algemeen nut beogende instellingen.</p>

<p>Middelen tot de doelstelling.</p> <p><u>Artikel 4</u></p> <p>1. De vereniging tracht haar doel onder meer te verwezenlijken door:</p> <ol style="list-style-type: none">a. het organiseren van activiteiten op het gebied van natuurbeleving, natuureducatie, duurzaamheid en natuurbeheer, waardoor en waarmee de bevolking in het werkgebied wordt bereikt;b. het op positieve wijze beïnvloeden van het beleid en de activiteiten van overheden binnen het werkgebied op het gebied van natuurbeleving, natuureducatie, natuurbescherming en duurzaamheid;c. het ondersteunen van het werk van het onderwijzend personeel van de scholen, gevestigd in het werkgebied, voor zover het natuurbeleving, natuureducatie en duurzaamheid betreft;d. alle andere wettige middelen en meer speciaal het aantekenen casu quo indien van bezwaar en beroep, in woord en/of geschrift zowel op administratiefrechtelijk als strafrechtelijk als civielrechtelijk gebied, tegen (rechts)handelingen in strijd met datgene wat de vereniging casu quo IVN nastreeft.

Ronald Emons verkozen tot voorzitter op ALV 2025

Piet van Dijk v

- Ronald Emons is op de ALV van 20 maart 2025 verkozen tot voorzitter van het IVN Eemland. Hij was al op 21 maart 2024 tot bestuurslid gekozen en waarnemend voorzitter, maar de huidige statuten van de afdeling uit 1979 schrijven voor dat een voorzitter door de Algemene Ledenvergadering moet worden aangesteld in die functie. De andere functies worden binnen het bestuur verdeeld. Ronald is bij acclamatie benoemd door achttien aanwezige leden.
- Op deze bijeenkomst in de Herberg van Paulus in Baarn zijn ook de jaarrekening 2024, het jaarverslag 2024 en de begroting van 2025 vastgesteld. De kascommissie – bestaande uit Elly van der Veen en Sissy Traa - bracht een positief verslag uit van de jaarrekening 2024 en op voorstel van de kascommissie is het bestuur decharge verleend over 2024 (juridische taal voor het feit dat het bestuur niet meer ter verantwoording kan worden geroepen voor in 2024 gedane uitgaven). Voor de kascommissie 2026 zijn Sissy Traa en Marjan Brouwer de leden.
- De nieuwe statuten die zijn voorgelegd aan de ALV konden niet worden vastgesteld, omdat het quorum van de vereniging (zijnde tweederde van het totaal aantal leden van 232) niet aanwezig is. Een tweede ALV wordt uitgeroepen op donderdag 24 april in Museum Soest vanaf 20.00 uur. Dan kunnen de nieuwe statuten worden geaccordeerd door het dan aanwezige aantal leden.
- Na de pauze gaf Marijke van Noort uit Amersfoort een mooie presentatie over de evolutie van planten. Na haar uitleg over monocotyle (eenzaadlobbige) en dicotyle (tweezaadlobbige) planten, kon meteen in een practicum worden bekeken wat het verschil is. Voorbeelden van monocotyle planten zijn mais en tarwe, van dicotyle bonen en erwten. Opvallend verschil zijn de parallelle nerven van de eerste en de vertakte van de tweede. Bij de monocotylen zijn de bloemblaadjes een veelvoud van 3, bij dicotylen van 4 of 5.

Fietsroute IVN op Koningsdag: 30 km langs natuur en cultuur

Piet van Dijk

● Toen er vorig jaar geen fietstocht meer beschikbaar was van het IVN Eemland op Koningsdag, kwamen er veel teleurgestelde berichten binnen. De fietstocht blijkt elk jaar weer een leuke, leerzame en mooie besteding van de feestelijke Koningsdag te zijn. Daarom heeft het bestuur een nieuwe fietstocht in elkaar gezet.

● De fietstocht is grotendeels gebaseerd op een examen uit 2006 van de natuurgidsenopleiding. De cursisten moesten toen een fietstocht richting Den Dolder doen en onderweg allerlei opdrachten doen. De opdrachten zijn eruit gehaald, maar de achtergrondinformatie over het gebied, zowel qua natuur als qua cultuurhistorie, is intact gebleven. Hier en daar zijn wat veranderingen aangebracht, omdat er sinds die tijd nogal wat veranderd is aan straten en wegen.

● De route is ongeveer 30 km lang en inclusief het lezen van de tekst denken wij dat de route in 2,5 tot 3 uur gefietst kan worden in een rustig tempo. De route trekt langs enkele horecagelegenheden, maar niets belet je om een oude Hollandse gewoonte in ere te houden: in de natuur je boterhammetje opeten met een thermoskan koffie erbij. De route gaat door Soest, over de Eng, door een stukje Eempolder om via de Korte Duinen naar Den Dolder te gaan, om vanaf daar weer uit te komen in het bos langs de Wieksloot.

● De fietstocht wordt gedrukt door het Comité Koningsdag Soest en **is op Koningsdag zaterdag 26 april verkrijgbaar tussen 10.30 en 11.30 uur bij de molen aan de Molenweg 30**. Daar start de route en eindigt die ook weer. Wie de route al eerder wil hebben, kan hem enkele dagen van tevoren aanvragen bij de secretaris, secretaris@eemkwartier.org. Dan krijg je een PDF die je zelf moet uitdraaien (zes A4'tjes).

Start bij het ingangspad naar de molen op de Molenweg 30.

1. Ga met je rug naar de molen staan en ga dan naar LINKS en meteen weer RECHTS, het smalle Chris Uiterwijkpad op. Volg dit pad de Eng af (Pas op, het pad gaat na een steile helling de onbewaakte spoorwegovergang over).

Je bevindt je hier op de Eng, een bijna 20 meter hoge stuwwal die door het ijs is afgezet dat vanaf 200.000 jaar geleden vanuit Scandinavië ons land bereikte tot aan de Lijn Haarlem-Nijmegen. Eeuwenlang hebben mensen hierop akkerbouw gepleegd en dat gebeurt nog steeds. Hoewel het zich midden in het dorp bevindt, is het officieel buitengebied. Er mag dan ook niet gebouwd worden. Chris Uiterwijk (foto) was een bekende Soester imker, die met zijn kenmerkende zwarte pet en grote baard de Bijenkoning van Soest werd genoemd. Hij overleed in 1995. Molen De Windhond werd gebouwd in 2008, na dat zijn voorganger in de jaren dertig was afgebroken. Die stond vlakbij de Molenstraat. Op z'n nieuwe plek vangt de molen meer wind.

2. U komt uit op het erfje Gouden Ploeg. Rijdt die af tot aan de Middelwijkstraat en ga meteen RECHTSAF het fietspad op langs de Middelwijkstraat, de doorgaande weg.

Op de Gouden Ploeg stond tot 1975 café De Gouden Ploeg (rechts op de foto). De naam heeft niets te maken met de ploegen van akkerbouwers, maar was de ere naam van een groep/ploeg spoorwerkers die in de 19e eeuw werkten aan de aanleg van de spoorlijn tussen Baarn en Utrecht.

Jaarverslag Uilenwerkgroep IVN Bunschoten 2025

Foto's Alexander van Twillert, tekst Andrea Galama-van der Spant

Leden uilenwerkgroep

Hayo Nijenhuis
Alexander van Twillert
Andrea Galama-van der Span.

Springwatch in Bunschoten

- Eindelijk is het zover. Het voorjaar is begonnen. **27 mei 2024** gaat de uilenwerkgroep Bunschoten met veel zin kijken wat er in de kasten zit van de kerkuilen, steenuilen en torenvalken. Vol verwachting klopt ons hart, maar toch ook wel wat verontrust, want het is nog steeds koud en nat. We zijn bewust al wat later begonnen met monitoren dan vorig jaar. Toen was het heerlijk weer in mei.
- Het blijkt inderdaad dat de vogels later zijn. Ook zien we een aantal keren vervuilde eieren wat erop wijst dat de embryo's waarschijnlijk niet leven en geen kans maken uit te komen. Bij de torenvalken in veel kasten slechts 4 eieren (vorig jaar steeds 5 á 6). De kou en de regen heeft de vogels duidelijk parten gespeeld. Meestal hebben we twee ochtenden nodig om alle kasten te controleren. We besluiten het volgende bezoek uit te stellen.
- **Op 13 juni 2024** gaan we weer op pad, maar ook nu houden de weersomstandigheden niet over. Ook waren er kasten die duidelijk leeg waren gebleven.

Resultaten

- De resultaten zijn niet heel goed met elkaar te vergelijken. In 2022 is nauwkeurig en in 2023 is bij benadering vastgesteld hoeveel uitgevlogen jongen er zijn geweest. In 2024 betrof het eieren en jongen, maar weten we niet wat daarvan uiteindelijk succesvol is uitgevlogen. Volgend jaar is er waarschijnlijk versterking van de werkgroep en zullen we waar mogelijk iets intensiever gaan monitoren. De steenuil en torenvalken hebben het duidelijk minder goed gegaan. Dat kunnen we in ieder geval constateren.

	2022 uitgevlogen jongen	2023	2024 In nestkast jongen en/of eieren	
Kerkuil	19	14	12	
Steenuil	25	27	16	
Torenvalk	33	ca. 50	23	

Gelukkig waren er ook dit jaar mooie taferelen te zien bij de torenvalken.

Schoonmaken en repareren van de kasten in het najaar

- In het najaar gaan we op pad om de uilen-en torenvalken kasten op de boerenerven en particuliere huizen schoon te maken en van vers beukenschors te voorzien. Soms moeten de kasten nog wat gerepareerd worden. Het gebeurt ook wel dat de boom wat groeit en daardoor het deksel te veel gaat klemmen. De kasten worden meestal dicht tegen de stam van de boom geplaatst. Ook worden er af en toe kasten vervangen zodat er weer een fris hok hangt.

- Leuke bijvangst. We zagen drie ransuilen heel mooi poseren in een redelijk kale berkenboom, waardoor je ze heel goed kon zien.

Eigenaardigheden

- Op een kast vlogen twee kerkuilen uit de kast. In deze kast was er een heel rare indeling in de kast te zien. Aan één kant van het hok lagen alle braakballen en aan de andere kant een schoon hok. Leek wel of we hier met heel nette Kerkuilen te maken hadden. Meestal zijn de kerkuilen de vieste hokken. Aan het patroon van de braakballen is te zien dat ook kerkuilen gewoontedieren zijn: ze zitten blijkbaar steeds op dezelfde manier in de kast, maar dit is wel een heel keurige scheiding.

Analyse prooiresten Eempolder

- De uilenwerkgroep heeft vorig jaar kennis gemaakt met Fons Bongers. Dit is een enorme roofvogelkenner, gespecialiseerd in haviken en (slecht)valken.
- Daarnaast besteedt hij veel tijd aan het analyseren van prooien van haviken, slechtvalken,

oehoes en ook andere uilen. Sinds een jaar of tien is er binnen de KNNV Amsterdam een "Pluisgroep Amsterdam" waarmee ze in de wintermaanden vierwekelijks pluisavonden houden. Op die avonden worden partijen braakballen dan wel inhoud van de hele nestkast ingebracht en uitgeplozen. Die hebben ze verzameld in het studiegebied van de KNNV Amsterdam, maar ook daarbuiten. Ze werken daarbij ook samen met de provincies NH en ZH, Natuurmonumenten en

Staatsbosbeheer. Ze hebben inmiddels een mooi netwerk opgebouwd.

- Sinds 2023 maakt de Pluisgroep Amsterdam deel uit van de werkgroep Forensische Ecologie van de KNNV Amsterdam, die wat breder onderzoek doet naar moord & doodslag binnen de vrije natuur. Alle gegevens van het pluizen worden (geanonimiseerd) in de meetnetten geplaatst van de Zoogdiervereniging, ook die waarbij vogels de prooi vormen.
- In november 2024 heeft de Uilenwerkgroep Bunschoten van de IVN Eemland ongeveer 60 nestkasten voor kerkuilen, steenuilen en torenvalken schoongemaakt in de Eempolder. Van 16 nestkasten is het uitkomend nestmateriaal aangeboden aan de Werkgroep Forensische Ecologie van de KNNV-afdeling Amsterdam. Doel daarvan was het analyseren van de inhoud van die kasten op prooiresten van de van de uilen en torenvalken. Aan de hand van de resultaten van die analyse kan inzicht worden gegeven in het voedselgebruik van die uilen en

valken. Minstens zo belangrijk is dat de resultaten ook inzicht geven in het voorkomen van allerlei soorten kleine zoogdieren in de Eempolder.

- Op 15 februari 2025 heeft deze pluiswerkgroep daarvan een rapportage opgesteld. Dit onderzoek gaat veel verder dan alleen de braakballen van de vogels, maar de hele kastinhoud wordt geanalyseerd wat mooie informatie oplevert. Volgend jaar proberen we nog meer nestkasten van Bunschoten aan te leveren, maar het zou mooi zijn als er meer informatie uit de gehele Eempolder beschikbaar zou komen.

- Het onderzoek van het materiaal uit vier nestkasten van torenvalken, leverde 68 prooidieren op, waaronder verrassende. De inhoud van vijf nestkasten van steenuilen leverde 70 prooidieren op en de inhoud van zeven nestkasten van kerkuilen nog eens 1258.

Begin van het voorjaar

- Op zaterdag 1 maart 2025 heeft Alexander van Twillert deze foto gemaakt bij één van onze torenvalkkasten. Een leuk koppeltje torenvalken bij de kast. Dat biedt perspectief.

Weidevogelfietstocht met IVN-natuurgidsen

Lieke van Bedijk

- De Eempolder is een prachtig weidevogelgebied waar je kunt genieten van de roep van o.a. de grutto, de Kievit en de scholekster en waar je nog veel meer andere weidevogels kunt bewonderen.
- Op **zondag 13 april 2025** organiseert IVN Eemland een fietstocht door dit prachtige weidevogelgebied (vergeet dus niet op de fiets te komen!).
- We starten om **10.00 uur tegenover het Oude Raadhuis, Wakkerendijk 30, Eemnes**. De tocht duurt ongeveer 2,5 uur, is ongeveer 20 km lang en dus niet geschikt voor kleine kinderen op hun eigen fiets. Er is een mogelijkheid om alleen het eerste deel van de tocht te doen en dan terug te keren naar de startplaats (12 km).
- Onderweg stoppen we regelmatig om weidevogels te spotten en vertellen IVN-natuurgidsen iets over het ontstaan van het landschap en het beheer.
- Neem een verrekijker mee en trek warme kleding aan omdat het in de polder altijd een stuk frisser is dan tussen de huizen. Er zijn geen kosten verbonden aan deze tocht.

Grutto. Foto Lieke van Bedijk

Start broedseizoen: geef jonge dieren rust en ruimte

Mylene Kerstiens, Staatsbosbeheer, overgenomen van www.boswachtersblog.nl

● Op 15 maart is het broedseizoen gestart. De natuur is dan één kraamkamer voor de nieuwe aanwas van dieren en planten. Het is misschien wel de meest bijzondere periode van het jaar. Maar ook de meest kwetsbare in een tijd van broeden, baren en zogen. Daar is rust en ruimte voor nodig zodat jonge dieren kunnen groeien en aansterken voor de winter. Dat geldt eveneens voor de **wolf** die zich het afgelopen jaar in de provincie Utrecht heeft gevestigd.

● Met de bewustwordingscampagne ‘Kraamkamer in de natuur’ doen we jaarlijks een beroep op onze bezoekers om de kwetsbare natuur in deze periode niet te verstoren: blijf op de paden, honden aan de lijn en neem je afval mee naar huis. Het broedseizoen en de kwetsbare periode van jonge dieren duurt tot het einde van de zomer.

Hond vaak niet aangelijnd

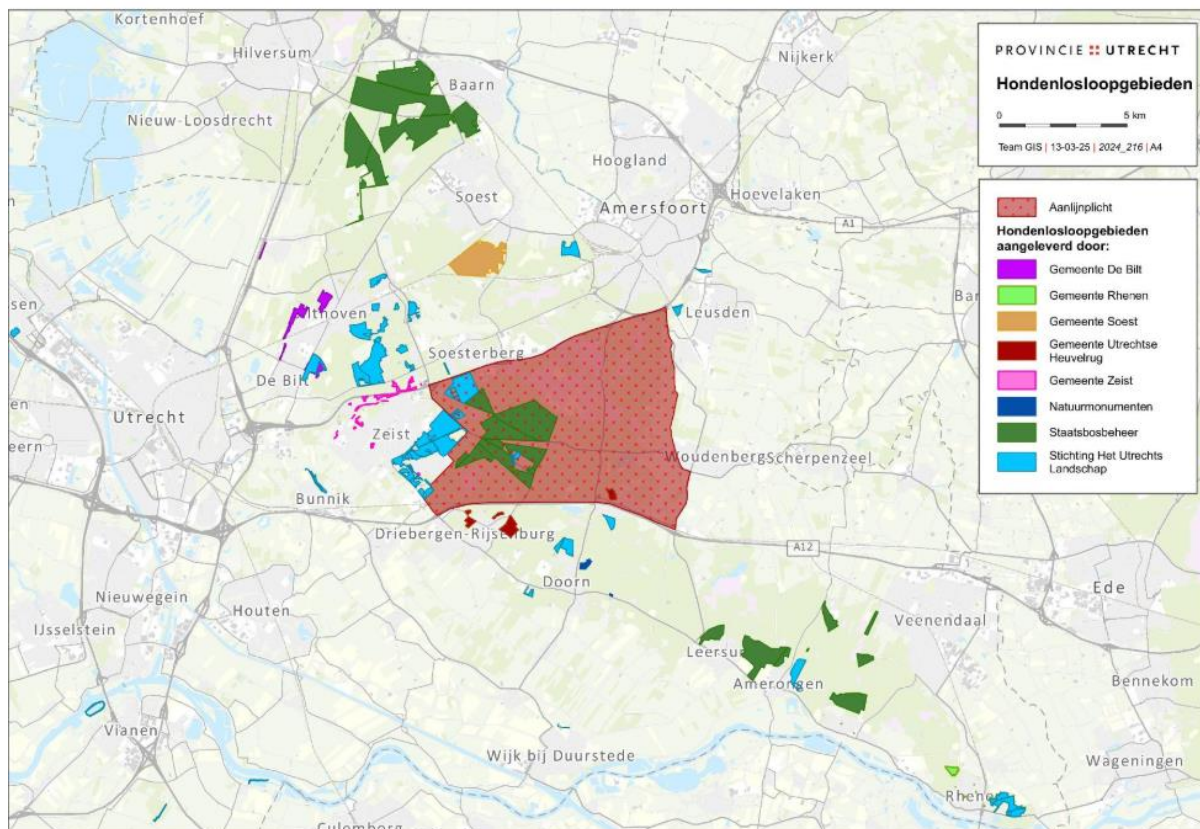
● Uit een representatief onderzoek onder Nederlanders blijkt dat 74 procent het belangrijk vindt om rekening te houden met de natuur. Helemaal tijdens het broedseizoen. Goed nieuws maar helaas houdt niet iedereen zich aan de geldende huisregels voor onze natuurgebieden. **Zo zijn 80 procent van de hondenbezitters ook natuurliefhebbers maar 64 procent lijnt de hond niet aan.**

● Nog eens 35 procent daarvan verliest zijn of haar hond weleens uit het oog. Een loslopende hond kan onbedoeld voor veel stress zorgen bij wilde dieren. Ook gaat 17 procent van de wandelaars het pad af waardoor dieren gaan vluchten en veel energie verbruiken die nodig is voor het zogen of uitbroeden.

● Ook waterrecreanten kunnen voor veel verstoring zorgen en zij zijn zich daarvan veelal niet bewust. Het onderzoek staat in het teken van het broedseizoen en is gehouden onder 1000 deelnemers in opdracht van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en LandschappenNL.

Uitbreiding aanlijnplicht in wolvenleefgebied

● De kern van het leefgebied van de wolf op de Utrechtse Heuvelrug is de Leusderheide en de aangrenzende bosgebieden. De Leusderheide is niet toegankelijk voor publiek en in grote delen van het gebied daaromheen, waaronder landgoed Den Treek, geldt een aanlijnplicht voor honden. Deze aanlijnplicht wordt periodiek tussen 15 maart en 15 september uitgebreid naar de hondenlosloopgebieden van Zeist en Austerlitz die in beheer zijn van Staatsbosbeheer en Utrechts Landschap.

kaart met hondenlosloopgebieden en aanlijnplicht in de provincie Utrecht. Bron: provincie Utrecht

- Deze maatregel volgt uit het unanieme advies van meerdere wolvenexperts, die de aanlijnplicht zien als een manier om incidenten tussen mens, wolf en hond te minimaliseren. Door de genetische verwantschap kan de wolf een hond als indringer in zijn territorium zien. Zeker in de lente en zomer, wanneer er mogelijk welpen zijn.
- Het kan zijn dat gedurende de periode tussen 15 maart en 15 september de aanlijnplicht verder uitgebreid moet worden als blijkt dat het leefgebied van de huidige roedel zich bijvoorbeeld uitbreidt. Houd de borden in de gebieden dan ook goed in de gaten. Meer informatie over de aanlijnplicht op de website van de [Provincie Utrecht](#).
- We begrijpen dat deze maatregel een teleurstelling is voor hondenbezitters die vaak in onze terreinen komen om te wandelen en te genieten. Voor alle hondenlosloopgebieden die buiten de kern van het wolvenleefgebied liggen geldt een aanlijnadvies voor de honden.
- We hopen dat we ons allemaal bewust zijn van de huisregels in de natuurgebieden zodat ook dieren de kans krijgen om op te groeien in hun leefgebied.

Wanneer is het broedseizoen?

Voor het broedseizoen staat in de wet geen vaste periode. De looptijd verschilt per soort en varieert per jaar. Vogelsoorten zoals de blauwe reiger en de bosuil beginnen al in februari te broeden en bepaalde (zang)vogels broeden nog in augustus.

Veel vogelsoorten broeden ongeveer tussen 15 maart en 15 juli. Moerasvogels en andere watervogels broeden meestal tussen 1 april en 15 augustus. Nesten en eieren zijn gedurende de hele broedperiode wettelijk beschermd, vanaf het eerste takje, tot het uitvliegen van het laatste jong.

Bron: Vogelbescherming

Mag je bomen snoeien of kappen tijdens het broedseizoen?

Tijdens het broeden mogen nesten, eieren en broedende vogels niet worden verstoord. Er mogen dan dus geen werkzaamheden worden uitgevoerd, ongeacht de periode van het jaar. Men moet wachten tot de vogels het nest hebben verlaten. Vaak wordt een periode gehanteerd van 15 maart tot 15 juli waarbinnen geen werkzaamheden worden uitgevoerd. In deze periode is de kans namelijk erg groot dat vogels aan het broeden zijn. Ook daarbuiten kunnen echter broedende vogels worden aangetroffen. Waakzaamheid blijft geboden.

Maatregelen bij Baarn om dassen te beschermen

Provincie Utrecht persbericht

- Het verkeer op wegen langs bosgebieden vormt een bedreiging voor overstekend wild. Een van de maatregelen om kleinwild als dassen te beschermen, is de plaatsing van een raster en wildtunnels langs de Hilversumsestraatweg (N415) bij Baarn.

- Het kleinwildraster komt langs de bosrand aan beide kanten van de provinciale weg N415, op delen van het traject tussen de Amsterdamsesstraatweg en restaurant Kievitsdal. Dit hekwerk – in totaal circa vier kilometer lang - voorkomt dat kleinwild de weg op kan lopen. Het gaas wordt ingegraven om ook de mogelijkheid dat dassen op deze manier bij de weg komen, te blokkeren.

- In het raster komen toegangspoorten voor voetgangers. Er worden er zes verkeersroosters in de rijbaan en de fietspaden aangebracht op de passages voor weggebruikers en bezoekers. Daarnaast legt de provincie drie wildtunnels aan. Door de tunnels kunnen de dassen veilig naar het leefgebied aan de andere kant van de Hilversumsestraatweg.

Visie op natuur

- De das was in Nederland in de jaren zestig vrijwel uitgestorven. **Nu leven er ongeveer 7000 dassen in Nederland.** Samen met de natuurorganisaties zet de provincie Utrecht zich in voor bescherming van onder meer dassen in de regio. Het natuurgebied bij Baarn is onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Infrastructuur zoals wegen ‘versnipperd’ dit leefgebied waardoor soorten in de knel raken. Met ingrepen als snelheidsverlaging, wildtunnels en rasters probeert de provincie Utrecht de negatieve effecten die een weg kan hebben, te verminderen. Deze maatregelen dragen ook bij aan de verkeersveiligheid van provinciale wegen. Eerder werd de snelheid op de N415 al teruggebracht naar 60 kilometer per uur.

Werkzaamheden

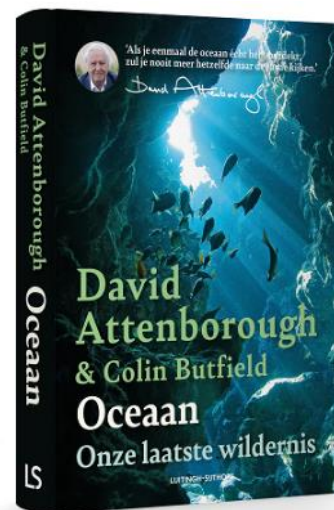
- De aannemer is al gestart met de werkzaamheden aan de Hilversumsestraatweg. Er kan tijdens de bouw van het dassenraster enige hinder optreden. Met name van het plaatsen van de roosters in het asfalt veroorzaakt overlast, omdat de weg en fietspaden dan niet te gebruiken zijn. Fietsers worden tijdens de werkzaamheden omgeleid naar aanliggende fietspaden aan de overzijde van de weg. Er kunnen werkvoertuigen in de berm staan. Ook wordt er gesnoeid om ruimte te maken voor de rasters.
- Aanleg van de wildtunnels vindt plaats in week 14, 15 en 16 (31 maart tot en met 18 april). De totale werkzaamheden duren naar verwachting tot eind juli. Later in de zomer wordt het werk afgerond met de aanleg van een verkeersrooster in de Hoge Vuurseweg.

NATUURBOEKBESPREKING

Waarom de oceaan alles met het klimaat te maken heeft

Piet van Dijk

- Een nieuw, baanbrekend boek van Sir David Attenborough over hoe we de oceaan kunnen redden verschijnt op 8 mei in het Nederlands. „Als je eenmaal de oceaan écht hebt ontdekt, zul je nooit meer hetzelfde naar de aarde kijken.” Zelfs op de natuur in Eemland heeft de oceaan invloed.....
- De oceaan is de meest onontdekte habitat op onze planeet, en onze laatste echte wildernis. Hij vormt het land, reguleert ons klimaat en creëert de lucht die we inademen. De afgelopen decennia heeft Attenborough de oceaan zien veranderen, koraal zien uitsterven en het klimaat zien verslechteren.
- In *Oceaan* deelt hij aan de hand van persoonlijke verhalen, de geschiedenis en baanbrekend wetenschappelijk onderzoek waarom de oceaan nou zo wonderbaarlijk, fragiel en bijzonder veerkrachtig is hij is het deel van onze planeet dat het snelst kan herstellen. Ik verwacht weer een bijzonder interessant boek, na zijn ongelooflijke mooie boek *Een leven op onze planeet* uit 2020, waarin hij in deel 1 de rampen schetst die ons kunnen treffen én in deel 2 verrassend uit de doeken doet hoeveel goede initiatieven er wereldwijd al gaande zijn om die rampen te voorkomen! Al drie keer gelezen!

Interactieve dialoog in kasteel Groeneveld over de natuur

Persbericht Staatsbosbeer De Vuursche

● Ook in 2025, na de uitreiking van de Groeneveldprijs aan Dolf Jansen in januari, organiseert de Stichting Groeneveld in samenwerking met NatuurCollege twee keer een interactieve dialoog. In november sluiten we het jaar af met een nieuwe Groeneveldprijs, de naam van de ontvanger daarvan houden we nog geheim.

● Het overkoepelend thema is dit jaar: Blinde vlekken van de natuurbescherming; over gevoelige of ongemakkelijke onderwerpen. Ook natuurbeschermers en liefhebbers hebben blinde vlekken, we behandelen er twee: ons falend geheugen als referentiekader voor natuur & het taboe op de dood in de natuur.

Dialogosessie donderdag 24 april 2025 van 14.30 tot 18 uur op kasteel Groeneveld:

Thema: *natuur en geheugen*

Ronde 1: luisteren naar drie sprekers

Ronde 2: verwerken van wat is gezegd in groepen

Ronde 3: verdiepende vragen aan de sprekers en hun antwoorden

● Als referentiekader voor natuur gebruiken we vaak ons eigen geheugen. Veelal idealiseren we de natuur uit de eigen jeugd. Het 'geheugen' reikt daarmee niet ver en het biodiversiteitsverlies ervaren en voelen we nauwelijks. Het gaat niet verder terug dan de pijn van verlies van soortenrijkdom uit de jaren 50 en 60 en dit schuift steeds verder op en met ons mee. We noemen het ook wel het **shifting baseline syndroom**.

● **Jori Wolf** is de opvolger van Matthijs Schouten als huisfilosoof van Staatsbosbeheer, landschapshistoricus en programmamanager en adviseur Nationale Parken. Jori heeft op Terschelling gesprekken gevoerd in een verzorgingshuis over samenleven met natuur en het landschap van het eiland.

● **Marjan Slob** is voormalig Denker der Nederlanden, filosofe en publiciste. Marjan betwijfelt of geheugen je maakt tot wie je bent, zoals John Locke beweerde. Personen zijn meer dan hun herinneringen en het wonderlijke is: door herinneringen anders te ordenen, kan een zelfbegrip veranderen.

● **Marc Argeloo** is docent, bioloog en vogelbeschermer. Marc heeft een goed gelezen boek gepubliceerd over natuoramnesie, geheugenverlies over de staat van de natuur. We staren ons blind op het heden of zwijmelen weg bij plaatjes uit Verkade-albums. Maar hoe rijk was de natuur écht? Hier kun je je aanmelden.

Running 4 Climate biodiversiteitsloop in Soest

Jaap van den Ber, tekst en foto's

- Op initiatief van Jaap van den Berg wordt op **zondag 13 april** weer een Running 4 Climate biodiversiteitsloop gehouden. De start is bij de Oude Kerk van Soest aan de Neerweg, waarvan de toren wordt beklommen. Thema is lente en solitaire bijen.
- De opzet is dat deelnemers 10 tot 12 kilometer hardlopen door Soest, met tussenstops bij de Herenboeren en het bord Soest Zoemt. We zoeken naar de rosse metselbij, het roodgatje, het vosje en de grijze zandbij. Laatste stop is bij molen De Windhond, waar Johan de imker zijn honingbijen laat zien. De deelnemers krijgen zakjes bloemzaad van de Bijenstichting mee.

Vosje

Lookmaskerbij.

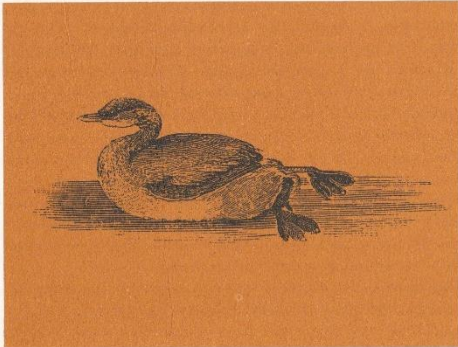

Rosse metselbij.

De dodaars: niet do-daars maar dod-aars

Bert Garthoff, overgenomen uit boek *Zondagsvogel*

Maandelijks plaatst deze nieuwsbrief een artikel uit de boekjes *Vogel van de week* en *Zondagsvogel*, een verzameling radiocolumns uit 1970 en 1971 van Bert Garthoff, die hij uitsprak voor het Vara-programma 'Weer of geen weer'. De artikelen gaan vergezeld van unieke afbeeldingen van houtgravures door de Engelse kunstenaar Thomas Bewick, die leefde in Newcastle van 1753 tot 1828. Hij was beroemd vanwege zijn houtgravures, etsen en prenten. Dit keer de dodaars, die op het Pluismeer bij Lage Vuursche vaak te zien is!

8 Dodaars

Ons kleinste futenfamilied. Een mini-fuutje zegmaar. Terwijl de fuut die zonder meer fuut heet, wel tegen de halve meter haalt van zijn snavelpunt tot zijn achtereind, komt de dodaars niet veel verder dan de helft daarvan. Niet veel groter dan een merel dus, ofschoon dat een moeilijke vergelijking is, want een merel heeft een staart die flink meetelt in zijn lengtemaat. En een dodaars is, zoals iedere futesoort betaamt, staartloos. Heel wat meer van zijn vijftiengint centimeter is lijf dan bij een merel het geval is. Bovendien is de dodaars een vereenvoudigde futen-uitgave. Geen fraaie kuif, geen pralende bakkebaarden of halskraag, geen kokette oorpluimen als bij andere futen. Ook geen flinke snavel, geen lange hals - bij een dodaars zit dat er allemaal niet aan. Romp, halsje, kop met kort snaveltje, dat is alles wat je met enige moeite ontdekt tussen het riet als hij daar rondscharrelt. Of tussen de drijfboel in sloot en plas als hij daar zwemt.

Foto Alexander van Twillert

In voorjaar en zomer bovenop donkerbruin; aan kop en hals meer kastanjebruin; aan de onderkant grijsig. Dat broedkleed, of prachtkleed zoals het ook wel genoemd wordt, draagt zowel man als vrouw bij de dodaars. Zoals ze ook beide hetzelfde winterkleed aantrekken tegen het najaar. Nogal wat lichter is dat. Bovenop grijsbruin; kop, keel en hals nog weer een tintje valer, op wit af hier en daar; onderzijde glanzend grijswit. Alletwee die seizoenkostumeringen unisex, als gezegd, en ook het dodaars-merkteken is bij beide geslachten aanwezig: een gelig-witte vlek bij de snavelaanzet, die lijnscherp afsteekt. Niet vanwege geelwitte veertjes, maar doordat het een kale vlek is. Veerloos.

En dan nog iets dat man en vrouw dodaars gemeen hebben: hun stemgeluid. In het voorjaar, in hun baltsstijd, kun je ze paarsgewijs tweestemmig een merkwaardige bibberhinnik ten beste horen geven. Voor een vogel van betrekkelijk bescheiden postuur een onverwacht sterk geluid.

Van baltsen komt broeden. Bij de dodaars gebeurt dat in een planterenest, dat zo'n beetje lukraak op het water lijkt te drijven. In werkelijkheid ligt het stevig verankerd op en aan een rietbodem. Meer dan de andere futen zoekt de dodaars er de intimiteit van kleinere sloten voor op, of de meer begroeiende randstroken van plassengebieden. En het water mag wat hem betreft best een beetje brak zijn.

Vliegen zie je dodaarsjes niet zo vaak. Zeker niet in hun broedtijd. Ze hebben al moeite genoeg met klauterend uit het water en op hun nest te komen en omgekeerd. Hun poten zitten namelijk, ook alweer fuutgewijs, ver achteraan het lichaam, zodat gewoon lopen er niet bij is. Gewoon klauteren evenmin. Het is meer een zich voortschuiven door zich telkens af te zetten met die 'achterlijke' poten, zoals een zeiler ze zou noemen. Hortje na hortje, zo lukt het ze wel.

Daaraan heeft al wat fuut is in de wetenschap de Latijnse naam *Podiceps* te danken. Letterlijk aarskop. En dan kop niet zozeer in de betekenis van hoofd, maar van uiteinde. Zodat dit aarskop alias *podiceps* is uit te leggen als 'hij wiens aars meteen het eind van hem is'. Bij gebrek aan een staart klopt dat prachtig!

Er zijn echter ook taalspitters die dat *podiceps* weer afleiden van een langer Latijns woord *podicipes*, wat zoveel als aarspoot zou betekenen. Dat zou dan slaan op die ver-naar-achteren-stand van de poten. Alsof ze uit z'n aars komen. Niet zo gek, deze afleiding, het dodaarsje wordt hier in Nederland ook wel poot-in-'t-gatje genoemd. En veel Duitsers zeggen *Steissfuss* oftewel stuitvoet.

Nog weer een andere Nederlandse streeknaam is *hagelzakje*. Afkomstig uit de tijd dat jagers een heelgelaten huid van een dodaars - wat ook wel de balg wordt genoemd van een vogel - wel gebruikten om daarin hun hagel, hun fijne korrelkogels, bij zich te dragen. Ja, en mocht u iemand met een zekere nadruk niet van do-daars horen spreken maar van dod-aars, dan niet denken wat praat die gek. Want die zegt het eigenlijk juist goed. Dat dod is niet anders dan een oud woord voor een stomp iets. Denk aan een dot poetskatoen, of een dot zoals zuigelingen die op z'n ouwerwets toegestopt kregen. Denk ook aan die rondstompe sigaarachtige bruine plantelingen tussen het riet, de lisdodden. Met andere woorden: een dodaars is iemand wiens achterste meteen het stompe eind van zijn lichaam is. Zie boven!

Voor de precisie zegt de wetenschap dan voluit *Podiceps ruficollis*, de aarskop met de roodbruine hals. Ook dat klopt heel goed, zeker wat het voorjaars- en zomerkleed van de dodaars betreft. Van de dod-aars, heel goed!

Voor het eerst een pontische meeuw bij de Westdijk

Hayo Nijenhuis

- Hieronder de waarnemingen van vogels rondom de plasjes van Vitens aan de Westdijk in Bunschoten op 1 maart 2025, van 9.00 tot 10.00 uur.
- Het was op de dijk geheel bewolkt, windkracht 2 noord, en de temperatuur was +4°C, kortom een koude morgen en dat werd gevoeld!
- Gelukkig had Jan van Duijvendijk voor iedere deelnemers een kop chocolademelk! Dankjewel, Jan! Er waren 22 personen aanwezig die de kou trotseerden. De getelde aantallen in de lijst zijn indicatief. Deze keer hebben we in totaal 35 vogelsoorten geteld.
- Het totaal aantal waargenomen soorten vanaf 2001 is nu 163 en in dit jaar 2025 zijn 41 soorten gezien en/of gehoord. Sinds de start op 7 juli 2001 van deze ononderbroken maandelijkse tellingen, was dit de 285e keer.

● Er kwamen steeds grote aantallen brandganzen overvliegen van west naar oost, in prachtige strakke V-formaties. Werkelijk schitterend om te zien. Voor het eerst hebben we een **pontische meeuw** in de lijst opgenomen. Deelnemers Jan van Duijvendijk heeft zich

Pontische meeuw. Foto waarneming.be

verdiept in het geringe onderscheid tussen de zilvermeeuw en de pontische meeuw, waardoor we soorten beter kunnen onderscheiden. Voer voor specialisten!

● In de polder waren een groot aantal wulpen te zien. En, zoals verwacht, waren er twee vroege zangertjes te horen: de rietgors en de cetti's zanger, de rietgors voor het eerst dit voorjaar. Prachtig waren nog de nonnetjes, grote

zaagbekken, brilduikers en smienten te zien; het aannemelijk dat bij de volgende telling in april deze soorten niet of nauwelijks meer te zien zijn. Dat geldt ook voor de kolganzen, die nog in flinke aantallen aanwezig waren.

- Nu wordt het uitzien naar de zangers: rietzangers, blauwborsten en iets later de kleine karekiet. Hopelijk komen ook de snorren weer! Voorjaar!
- Tot de volgende keer **op zaterdag 5 april a.s. 09.00-10.00 Westdijk Bunschoten-Spakenburg**. Hayo Nijenhuis, coördinator IVN Natuurwerkgroep Bunschoten coördinatorgroep Vogelwacht Amersfoort, tel. 0619499979

Dubbelportret: Veelvraat

Vorig jaar tijdens het afdelingsuitje liepen we in september op een heideveld in de Treek. En zoals dat gaat met natuurkenners onder elkaar zagen we van alles en vertelden we daarover. Op een omgevallen berk zaten hagedissen zich na de koude nacht op te warmen. De vochtige spinnenwebben gaven het mysterieuze beeld van heidestruiken op een herfstochtend. En dit was blijkbaar vooral het moment van de veelvraat die ons hier en daar voor de voeten liep. Als je die naam hoort geloof je niet dat je dat dier hier op de hei kan ontmoeten. Ik wist tot dat moment vaag niet anders dan dat het een zoogdier was.

Zoogdier (*Gulo gulo*)

En inderdaad als je leest over het leven van de veelvraat (*Gulo gulo*) dan is het duidelijk dat je dit zoogdier in Nederland niet zal tegenkomen. De veelvraat is een van de grootste op het land levende marterachtigen met de verwaarloosbare bek vol sterke tanden als van een vleeseter. De dikke vacht is uitstekend geschikt voor wonen in de arctische gebieden, maar hij komt ook voor in de Baltische staten en Turkije. Hoe groot de populatie is, is moeilijk in de schatten. Daarvoor leeft dit sterke en gespierde zoogdier te verborgen.

Het mannetje heeft een uitgebreid territorium dat zich tot 1000 km² kan uitstrekken. Hierin leven twee à drie vrouwtjes. Hij prefereert rotsachtig terrein met naaldbossen.

Zijn naam heeft hij niet te danken aan zijn grote eetlust. Het is een verbastering van zijn Noorse naam fjeldfross dat bergkater betekent. Als vlees niet voorhanden is dan zijn bessen, vruchten en eieren een afwisseling in zijn dieet.

De veelvraat paart van april tot augustus. Maar de zwangerschap wordt uitgesteld totdat pas in januari het embryo begint te groeien. Bij reeën en dassen is dat net zo. De een tot vier jongen worden vroeg in het voorjaar geboren.

Foto: Manfred Antranias Zimmer via Pixabay

Veelvraat (*Macrothylacia rubi*) Foto: Rob Le Febre

Vlinder (*Macrothylacia rubra*)

Aan de andere kant blijken veelvraten ook de rupsen te zijn die afgelopen najaar veelvuldig op de paden over de hei te zien waren. Een rups een veelvraat noemen is niet zo vreemd. In het stadium tussen ei en volwassen insect eet een vlinder in de rupsfase het meest om zo dik mogelijk te worden. Tijdens het volgende stadium – de pop – kan hij niet eten want een pop heeft geen mond delen, dus teert de pop in op wat de rups naar binnen heeft gewerkt. Er moet een voorraad zijn aangelegd om alle veranderingen mogelijk te maken. Het inwendige van de rups wordt volledig omgebouwd tot een opgevouwen vlinder met vleugels en voelsprietten is gevormd.

De veelvraat-rups heeft lange donkere haren waardoorheen gele strepen schijnen. Hij valt direct op tegen de lichte zandige ondergrond. Het volwassen stadium is een dagactieve nachtvlinder met een spanwijdte van 3 cm. De vleugels zijn roodbruin met lichtere dwarsstrepen en aan de kop zitten kamvormige voelsprietten.

Het leefgebied is de hei of grasland waarin bramen staan zodat de rupsen zich aan het blad tegoed kunnen doen.

Ook al loop je heel lang mee: steeds is er iets nieuws te ontdekken en vooral met elkaar.

Of een veelvraat ook veelvraten eet? Wie weet.

Christine Tamminga

Bronnen:
Wikipedia
Vlinderstichting

Portret: Berberis (Zuurbes)

Zuurbes of *Berberis vulgaris* is een struik die je in het Gooise natuur waarschijnlijk niet zult tegenkomen. Toch is zuurbes een inheemse soort die tenminste al sinds de Romeinse tijd bekend is in ons land. De meeste mensen kennen *Berberis* waarschijnlijk alleen als sierstruik.

Zuurbes komt van nature voor op zonnige heuvels en in lichte bossen in Zuid- en Midden-Europa en West-Azië. Het is een duidelijk kalkminnende soort. In Noord-Amerika en Noord-Europa is zuurbes als sierplant via tuinen verwilderd en inmiddels gevestigd als neofyt. In Nederland en België komt de Zuurbes van nature op kalkrijke bodems in bossen voor. De belangrijkste vestigingsplaats vinden we langs onze kust in duinvallen. In Nederland komt Zuurbes ook van nature voor op löss in Zuid-Limburg.

Zuurbes is een dichte sterk vertakte struik met een vaak bolvormig uiterlijk, die een hoogte van 1 tot 3 meter bereikt. De takken zijn grijs en hebben een in de lengte gegroefde schors. Bij doorsnijden vertoont het hout een felgele kleur. Deze kleur wordt veroorzaakt door het alkaloid berberine, dat bij alle berberissoorten wordt gevonden.

Bij de langloten (de lange doorgroeiende takken), zijn de bladeren in naaldvormige doorns veranderd. Bij de zuurbes staan deze loten in groepjes van drie bijeen. In de 'bladoksels' boven deze doornen ontstaan kortloten (korte zijtakken van enkele millimeters), die met gewone enkelvoudige bladen zijn bezet. Aan de top van de takjes zit een knop, die het volgend voorjaar uitloopt tot een bloemtros of een langlot. De bladen van de kortloten vallen in het najaar af, maar de doorns blijven. De bladen zijn grijsgroen, kortgesteeld, langwerpige-omgekeerd eirond, stekelig gewimperd - getand tot gezaagd.

werpige honingklieren aan de voet, om insecten te lokken. Er zijn 6 meeldraden, die direct boven de kroonbladen staan. De meeldraden zijn gevoelig voor aanraking en schieten bij aanraking richting de stempel, tegen bijvoorbeeld een bestuivend insect, dat hierbij behoorlijk wordt bepoederd met stuifmeel. Er is één stamper met een zeer korte stijl en een schijfvormige stempel. Zuurbes is homogam, stuifmeel en vruchtbeginsel zijn tegelijk rijp. Mocht een bloem niet zijn bestoven door een insect, dan bestuift de bloem uiteindelijk zichzelf. De vrucht is een langwerpige rode zuur smakende bes met één tot drie zaden.

Twijg in bloei. Foto: Borealis55 - cc0

Berberis wintertwijg. Foto Muriel Bendel - cc by-sa 4.0

De bloeitijd van zuurbes ligt tussen april en juni. De bloemen vormen hangende trosjes van 5 tot 15 stuks aan het eind van de kortloten. De bloemtrossen hangen aanvankelijk en later staan de bloemen horizontaal uit of schuin naar beneden gericht. Zo is het stuifmeel altijd tegen regen beschermd. De bloemen zijn geel, geurig, de topbloem is meestal 5-talig. De bloemen van zuurbes kunnen variëren van drie- tot zestalig, maar zijn doorgaans zestalig. In zestalige bloemen is de kelk zes- of negenbladig. De kelkbladen zijn geel, afvallend. Er zijn 6 kroonbladen, ze staan direct boven de kelkbladen in twee rijen, ze zijn hol, met 2 lang-

Er zijn in ons land wel 18 *Berberis*-soorten als sierstruiken in onze plantsoenen en tuinen bekend, waarvan er ongeveer 10 wel eens in de vrije natuur opduiken. Wereldwijd zijn er ongeveer 600 soorten *Berberis* bekend. Het verspreidingsgebied van het geslacht omvat alle gematigde streken van het Noordelijk halfrond en daarnaast strekt het zich langs het gehele Andes-gebergte uit tot aan Vuurland toe. Er zijn twee soorten berberis soorten die regelmatig in Nederland verwilderen, namelijk mahonie (*Berberis aquifolium*) en de Japanse zuurbes (*Berberis thunbergii*). Deze laatste lijkt sterk op de gewone zuurbes. Alleen zijn de bloemen van deze soort consequent 5-talig en dragen de langloten één doorn per knoop in plaats van drie.

De mahonie is wintergroen en heeft samengesteld donkergroen blad. De blaadjes doen een beetje aan hulstblad denken. Doorns ontbreken bij deze Amerikaanse soort en de bessen zijn donkerblauw. De naam doet vermoeden dat de soort iets te maken heeft met mahoniehout. Dit is echter niet het geval, het hout en de plantensoort zijn alleen beide genoemd naar de Schotse botanicus Mc. Mahon. De mahoniestruik werd vroeger ondergebracht in het geslacht Mahonia. Inmiddels is dit geslacht opgegaan in *Berberis*. Terecht volgens mij want mahonie en zuurbes zijn onderling kruisbaar.

Zuurbes is door zijn doorns goed beschermd tegen vraat, want de doorns liggen direct onder het blad verborgen. Bovendien zijn bijna alle delen van de plant, vooral de wortel, giftig. De belangrijkste giftige werkzame stoffen zijn ongeveer 1-3% berberine, jatrorrhizine, palmatine, columbamine, isotetradine, magnoflorine en berbamine. Bij oudere

planten ontwikkelen zich wortelknoppen, zodat de plant zelfs kan overleven als zijn de bovengrondse delen verloren zijn gegaan.

Het vruchtvlees van de bessen is het enige niet giftige deel van de zuurbes. De zuurbesstruiken worden in het najaar, als de bessen rijp zijn, door vogels bezocht die de bessen eten. De zaden worden met de uitwerpselen verspreid. Er is gebleken, dat deze 'voorverteerde' zaden sneller kiemen dan zaden die niet door een vogellichaam zijn gegaan.

Zuurbes heeft zoals de meeste plantensoorten een aantal gespecialiseerde insecten die van de soort afhankelijk zijn. Zuurbes is bijvoorbeeld waardplant voor de grote berberisspanner (*Hydria cervicalis*). Ook de zaagwesp *Arge berberidis* legt zijn eieren in zuurbes. Deze zaagwesp van ongeveer 1 cm, heeft een blauwzwarte kop en lijf. De vleugels zijn bruin. De *Berberis*-boorvlieg (*Rhagoletis meigenii*), wordt gekenmerkt door duidelijk gestreepte vleugels. Volwassen exemplaren zijn te zien van juli tot augustus. Ze voeden zich met stuifmeel en nectar, terwijl larven zich voeden met de zaden van zuurbes.

Berberis twijg met bessen. Foto: Zwitnig - cc by 2.5 si

Tenslotte noem ik nog de kleine woudzwever (*Criorhina berberina*), een sterk behaarde, hommelmachtige zweefvlieg die van hommels verschilt door de korte antennes. Er komen twee kleurvariëteiten voor. Een vorm met een bruin behaard borststuk en een achterlijf dat aan het begin zwart is behaard en op de top wit en een vorm die geheel bruin-rood behaard is. Het is een soort van vochtige loofbossen. De larven leven in het hout van zuurbes.

Naast insecten heeft zuurbes ook relaties met diverse schimmels. Sommige hebben fraaie namen zoals het Zuurbesmuurspoorbolletje (*Cucurbitaria berberidis*), een kleine parasitaire ascomycete. Ook is er een heksenbezem bekend op zuurbes, veroorzaakt door *Puccinia arrhenatheri*.

Helaas is zuurbes ook tussengastheer voor een beruchte graanschimmel, de zwarte roest (*Puccinia graminis*). Dit leidde halfweg de 17e eeuw tot felle bestrijding van zuurbes door graanboeren. Zuurbes was in de 17e eeuw een belangrijke plant. De bessen, die zuur zijn, werden wel gebruikt

om er conserven en stroop uit te maken. Het hout leverde berberine, een gele kleurstof, die wel in ververijen gebruikt werd, voor het verven van wol, leer en hout. Het harde hout was populair voor draaiwerk en het maken van handvaten voor gereedschap. In Frankrijk gaf de bestrijding van de zuurbes vanaf 1660 een heftige strijd tussen boeren en jambereiders, die de graanboeren van bijgeloof betichtten. Anton de Bary voerde halverwege de 19e eeuw experimenten uit om dit 'bijgeloof' van Europese graanboeren over de relatie tussen deze roest- en berberisplanten te ontrafelen. Hij ontdekte dat de haploïde basidiosporen (één set chromosomen) van roest die op graan werden gevormd geen graan konden infecteren, maar wel zuurbesplanten aantastten. In berberis vormden zich hieruit spermatia waar daadwerkelijk sexuele voortplanting optrad. Hij ontdekte dat het hieruit gevormde diploïde mycelium (twee sets chromosomen) aan de onderzijde van *Berberis*blad oranje sporenhooptjes vormde. Deze zogenaamde aeciosporen bleken vervolgens graan opnieuw te infecteren. Het bijgeloof bleek de waarheid te zijn.

Doordat alleen op de zuurbes zich seks afspeelt, vindt alleen op zuurbes genetische uitwisseling plaats, waardoor er juist alleen op *Berberis* nieuwe varianten van de schimmel (fyso's) gevormd worden. Wie dus nieuwe schadelijke fyso's van zwarte roest wil voorkomen, moet zich richten op de *Berberis*. Kort gezegd is *Berberis* voor graan, wat de malariamug voor mensen is.

Tragisch genoeg betekent dit, dat in grote delen van de wereld zuurbes (net als de malariamug) wordt uitgeroeid. Tot op de dag van vandaag veroorzaakt zwarte roest ernstige oogstverliezen, waardoor voorlopig zuurbes ook nog genadeloos wordt vervolgd.

De rode vruchten van de zuurbes zijn eetbaar. Ze zijn zeer rijk aan vitaminen en smaken zuur. Traditioneel worden ze in Europa gebruikt om jam te maken. Ze worden bijvoorbeeld gedroogd, net als rozijnen en gegeten in muesli. De bessen van de berberis worden in oosterse landen, vooral in Iran, gebruikt bij het koken. Daar worden ze vooral gebruikt voor het zoetzuur kruiden van rijst, vis en gebraad. In de regio Khorasan, het centrum van de fruitteelt in Iran, wordt jaarlijks ongeveer 4.500 ton bessen geoogst. Er wordt hier al ongeveer 200 jaar een pitloze variëteit van zuurbes verbouwd. In de Kaukasus worden de bessen gefermenteerd gegeten.

In de volksgeneeskunde wordt berberiswortel onder andere gebruikt bij de behandeling van leverproblemen, galblaasaandoeningen, geelzucht en spijsverteringsstoornissen. De verantwoordelijke stof is waarschijnlijk berberine. Het is een veelbelovende stof voor geneesmiddelenonderzoek, bijvoorbeeld vanwege de waargenomen lipiden- en bloedsuikerverlagende effecten. Het is mogelijk ook te gebruiken voor behandeling van pancreatitis.

Zuurbes is een omstreden soort. Enerzijds wordt de soort als superfood aangeprezen, anderzijds wordt zuurbes te vuur en te zwaard bestreden om de voedselvoorziening voor miljoenen mensen te beschermen. Voor wie deze soort wil zien is een reisje naar de duinen nog altijd de beste optie.

Jetse Jaarsma

Boekbespreking

Scherpstellen

Auteur Roelke Posthumus

Uitgave Noordboek 2025 352 pagina's, 15 x 23 cm ISBN 978 94 6471 311 4 € 27,90

Het begon allemaal op De Beer, het fameuze vogeleiland bij Hoek van Holland dat aan onze VOC-mentaliteit ten onder is gegaan. Vier jonge natuurvrienden uit Den Haag gingen begin roerige jaren twintig vorige eeuw op de fiets naar De Beer om naar vogels te kijken en te fotograferen. Na de Eerste Wereldoorlog heerste in de wereld een stemming van 'alles moet anders', en dat liet zich ook gelden bij deze avontuurlijke tieners.

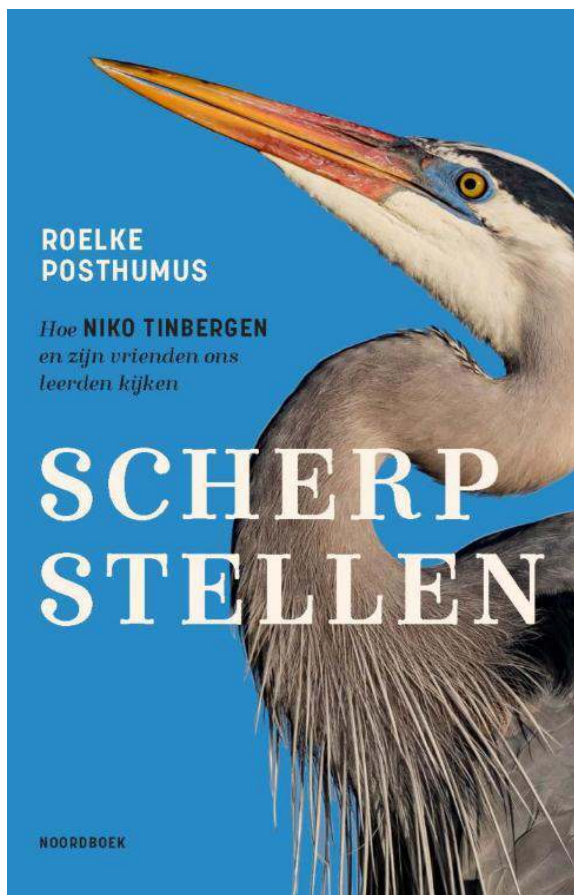
Op De Beer probeerde het viertal, vaak onder barre omstandigheden en met loodzware camera's, vogels op de (glas) plaat te zetten. Hun jarenlange vogelfotografie leidde als vanzelf naar waarnemingen van het gedrag. Jac.P. Thijssen, de goeroe van de Nederlandse vogelaars, spoorde de jongelui aan om alles precies te beschrijven. Hiermee was de basis gelegd voor de ethologie, de bestudering van het gedrag van dieren in hun natuurlijke omgeving.

De vier zouden later bekende biologen worden, met Niko Tinbergen als sleutelfiguur: hij wordt beschouwd als een van de grondleggers van de ethologie en kreeg daarvoor in 1973 een (gedeelde) Nobelprijs. Hij is vooral beroemd geworden door vier vragen te bedenken waarmee verklaard kan worden waarom dieren bepaald gedrag vertonen: 1. oorzaak (hoe het gedrag wordt veroorzaakt), 2. functie (welke functie(s) of selectieve waarde(n) het voor het dier dient), 3. ontwikkeling (hoe het zich in een individu ontwikkelt) en 4. evolutie (hoe het in de evolutie tot stand kan zijn gekomen en gehandhaafd is).

Tinbergen onderscheidde zich van 'oudere' gedragsonderzoekers door, in het veld, langdurige en nauwgezette observaties te maken van dieren en antwoorden te zoeken op zijn vier vragen. De aanstormende ethologen hebben tal van artikelen en boeken geschreven want hun doel was ook om zoveel mogelijk mensen kennis te laten nemen van hun bevindingen.

Over Tinbergen en zijn uitgebreide netwerk van wetenschappers is al veel gepubliceerd. Roelke Posthumus, schrijfster, bioloog en Tinbergen-fan, beschrijft in SCHERPSTELLEN vooral de ontstaansgeschiedenis van de ethologie, en daarmee uiteraard ook het leven van Tinbergen en zijn geestverwanten en tegenstanders. Het is bepaald geen dorre verhandeling, maar in een prettige schrijfstijl en heel boeiend wordt een enerverende periode uit de gedragsbiologie van dieren belicht.

Het was bepaald geen koek en ei tussen de biologen. De taak van wetenschappers is om waarneembaar diergedrag te analyseren en te verklaren, aldus mede-Nobelprijswinnaar Konrad Lorenz. "De rest is luchtfietsen". Op een objectieve manier. Daartegenover stonden de psychologen,

zoals Johan Bierens de Haan, die stelde dat het bij de studie van diergedrag vooral gaat om de subjectieve ervaring, de gevoelens van het dier, hun emoties. Volgens deze medegrondlegger van de dierpsychologie misten de ethologen het belangrijkste van het diergedrag wanneer ze zich beperkten tot gedragingen van het dier. "Dieren zijn veel meer dan hun te meten buitenkant".

Deze richtingenstrijd loopt als een rode draad door het leven van Tinbergen en metgezellen. Dat gaat door tot aan het einde van zijn leven in 1988, als hij ook naar mensen begint te 'kijken' en bijvoorbeeld suggereert dat een beter inzicht kan worden verkregen over autisme bij kinderen door systematisch en objectief te kijken naar hun gedrag. Deze opvatting werd zwaar bekritiseerd.

SCHERPSTELLEN geeft een meeslepend kijkje in de wereld van biologen die na de Eerste Wereldoorlog onbekende paden insloegen bij het bestuderen van vogels. En vernieuwende methodieken ontwikkelden om diergedrag beter te begrijpen; methoden die nu nog gebruikt worden. Met Nederland als belangrijkste land.

Adri de Groot (Vogeldagboek.nl) 19 februari 2025